

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-1. 821.162.4. 81'25. 81.161.2'25
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.04.005>

СУЧАСНІ СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ

М. В. БАБЕНКО-ЖИРНОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
 E-mail: marina_vitaliivna@ukr.net
https://orcid.org/ORCID_0000-0002-1886-1234

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних словацько-українських літературних перекладів. Зокрема, увага акцентується на поетичних перекладах, складність яких обумовлена особливостями віршованої мови, наявністю рими, ритму тощо. Словацько-українські літературні взаємини у галузі поетичного перекладу мають свої здобутки та проблеми, які також детально розглянуто у даній статті.

Надзвичайна близькість двох мов однієї групи дає перше уявлення про легкість перекладу, однак, поринаючи у мовні глибини і розмаїття значень, можемо віднайти дуже багато тонких нюансів. З усіх різновидів перекладу саме поетичний є одним з найважчих, особливо ж якщо це стосується римованого вірша. Словацько-українські поетичні переклади мають довгу традицію. Тривала історія взаємних перекладів українських та словацьких поетів продовжується на межі XX і XXI ст. Методологія дослідження представлена здебільшого методом компаративного аналізу, також під час дослідження авторка використовує типологічний та історичний методи. У статті подається детальний огляд нових імен, акцентується увага на визначних антологіях поетичних перекладів, укладених як українськими перекладачами (Дмитро Павличко, Ілля Галайда тощо), так і словацькими (Юрай Андріч). Також проаналізовано і проблеми, що заважають активній перекладацькій діяльності в сучасну добу. Головним результатом дослідження є глибинний аналіз сучасних українсько-словацьких та словацько-українських поетичних перекладів. Результатом дослідження є також представлення науковій та літературній спільноті сучасних, почасти маловідомих словацьких та українських перекладачів: П. Орішек, С. Гал, В. Юрічкова, М. Няхай, І. Галайда, М. Бобак та ін. Перспективним для подальшого дослідження є аналіз найновіших перекладів українських та словацьких поетів-постмодерністів, а також дослідження сучасних прозових та драматичних перекладів.

Ключові слова: словацько-український літературний діалог, поетичні переклади, інтерпретація, українські письменники Словаччини.

Актуальність дослідження полягає в потребі нагального осмислення поетичних перекладів як важливої сторони словацько-українського літературного діалогу. Поетичний переклад є найважчим, особливо ж якщо це стосується римованого вірша. Завдання перекладача полягає в тому, аби передати зміст, лейтмотив, настрої вірша поетичними засобами іншої мови. І донині в літературознавстві ведеться низка дискусій щодо того, є перекладений вірш самостійним, новим твором чи ні, наскільки зобов'язаний перекладач дотримуватися близькості до оригіналу.

Надзвичайна близькість двох мов однієї групи дає перше уявлення про легкість перекладу, однак, поринаючи у мовні глибини і розмаїття значень, віднаходимо дуже багато тонких нюансів. Зокрема, явище міжмовної омонімії істотно впливає на словацько-

українські літературні взаємини (деякі приклади: українською мовою «черствий» – несвіжий, словацька – «črstvy» – свіжий, українською «пахне» – здебільшого має приємний запах, словацькою мовою «páchne» – смердить, в українській мові маємо слово «плин» у значенні «перебіг часу», зі словацької мови «plýn» перекладається як «газ»). Тема словацько-українських поетичних перекладів з низки причин лишається малодослідженою, потребує детального аналізу нових творчих постатей.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню теми українсько-словацьких літературних зв'язків присвячені праці таких вчених: М. Мушинка, Ю. Бача, М. Роман, М. Мольнар, Л. Бабота, М. Неврлий, О. Мишанич, А. Червеньяк, Ф. Ковач, О. Зілінський, В. Жідліцкий та ін. Проблемі самоідентифікації русинів-українців як

корінного населення Східної Словаччини присвячені дослідження М. Неврлого, М. Мушинки, М. Мольнара, М. Романа та ін. Такі дослідники, як Л. Бабота, письменник Ю. Бача у своїх працях приділяють велику увагу українській літературі у Словаччині, аналізують історію її становлення, основні етапи розвитку. Глибинному аналізу словацько-українських літературних перекладів присвячені праці Т. Ліхтей, Я. Джоґаника, Ю. Кундрата, І. Галайди та ін.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні українсько-словацькі поетичні переклади (кінець XX – початок XXI ст.).

Результати дослідження. Українсько-словацькі літературні зв'язки мають довгу традицію. Зокрема, словацький україніст Михайло Мольнар зауважує, що «ряд видатних представників українського і словацького народів ставав на захист вільного національного і соціального розвитку словаків та українців» [6, с. 9]. Довгий час українсько-словацькі культурні зв'язки були релігійного характеру: «з українських земель на Східну Словаччину проникало чимало староукраїнських та церковнослов'янських рукописів і книг, а на українські землі – рукописів, створених на Східній Словаччині» [6, с. 17]. Але була ще й друга – світська лінія літературних зв'язків, яка мала корінням передусім народну пісенну творчість. Цікавим є той факт, що з території Східної Словаччини походить найдавніший запис тексту української народної пісні, який можна знайти в «Граматичі чеській» Яна Благослова 1571 року (зокрема, це пісня «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?»). Тривала традиція словацько-українських культурних взаємин продовжується і сьогодні здебільшого завдяки літературним перекладам, які потребують уваги науковців та детального вивчення.

Як зазначає дослідник Ю. Кундрат, словацько-українські літературні переклади можна поділити на три етапи. Маємо переклади XIX століття (зокрема, письменник С. Бодіцький в 1881 р. в рамках статті про Т. Шевченка переклав «Sadok vyšnevuj kolo chaty» («Садок вишневий коло хати»), а також уривки з: «Dumu moji, dumy moji» («Думи мої, думи»), «Poslanije slavnemu P. J. Šafarykovi» («Шафарикові») («Národné noviny», № 97-98, також 1881 рік). З-поміж інших перекладачів української літератури тих часів – І. Жіак-Соломіцький, М. Коллар, Ю. Славик та ін. [5].

Перекладацька діяльність активно продовжується і в XX столітті, вона позначена появою нових імен (М. Лесна, Л. Фелдек, Ю. Кокавец, А. Пестременко, Ю. Андрічак, Й. Маєрнік, М. Гевеші, Л. Пікулова, В. Кондрот, Я. Замбор [9, с. 43].

Продовжуючи традицію взаємних перекладів XIX і XX століття, сучасні митці-представники обох культурних середовищ також плідно працюють на цій ниві. Якщо проаналізувати перекладацьку активність кінця XX – початку XXI століть, можемо помітити тут як здобутки, так і певні проблеми. Зокрема, як зазначає доц. Я. Джоґаник, останнім солідним виданням словацької літератури в Україні стала «Антологія словацької поезії XX століття», упорядкована та перекладена Д. Павличком [8]. Паралельно з Дмитром Павличком чимало перекладів українською мовою робить закарпатський письменник та перекладач Дмитро Кремін.

Сьогодні активну діяльність у словацько-українських поетичних перекладах провадить кафедра словацької філології Ужгородського університету. Зокрема, доцент кафедри Тетяна Ліхтей перекладає твори словацьких поетів, у власних поетичних книгах «Оксамитова ніч» (1995) та «Смарагдовий острів любові» (1996) вона представила таких словацьких поетів: Мар'ян Мілчак, Міхал Отченаш, Йозеф Татар, Гана Валцєрова-Баціґалова та ін. Тетяна Ліхтей також є засновницею збірника перекладів «Між Карпатами і Татрами», до участі в ньому мисткиня залучила здібну студентську молодь, колег-науковців, літераторів, майстрів художнього перекладу. [2, с. 84]. Слід відзначити досить активну перекладацьку діяльність доцента цієї ж кафедри Ярослава Джоґаника (перекладав Олександра Смика (книга «Два тіла, дві душі»).

Надзвичайно вагомий внесок у переклади українською мовою словацької поезії зробили і продовжують робити українські письменники Словаччини. «Шлях словацької поезії до українського читача в XXI столітті розпочав блискучий знавець літературного процесу як у Словаччині, так і в Україні Віталій Конопелець. Після згаданих книг та перекладу «Вечоріння» Й. Лайкерта у 2003 р. вийшла його антологія словацької любовної лірики «Я тебе дуже любив...», правда, укладена вже після передчасної смерті перекладача Іваном Яцканином» [4].

Поет Ілля Галайда видав книгу власних перекладів сучасної словацької поезії під назвою «Із кузні часу», завдяки чому для українського читача стали відомі такі словацькі поети, як Юрай Андрічак, Йозеф Лайкерт, Михайло Отченаш, Ян Бузаші, Ладіслав Шімон та ін.

Поет Мілан Бобак також займається активною перекладацькою діяльністю, він переклав українською мовою поезії тринадцяти словацьких та одинадцяти чеських поетів (зокрема, це твори Данієла Гев'єра, Рудольфа Чижмарика, Карола Хмела, Йозефа Шімона, Ярослава Сейферта тощо) [1, с. 54].

Значну роль у перекладацькій діяльності також відіграє журнал Спілки українських письменників Словаччини «Дукля». Письменник та дослідник Ілля Галайда в одному з номерів зробив дуже цінний бібліографічний огляд перекладів словацької прози та поезії на сторінках журналу за період 1990-2002 рр. Варто відмітити, що список поезії дещо більший, з нього ми дізнаємося про переклади словацьких поетів Ю. Андрічка (В. Конопелець), Я. Бузаші (Д. Павличко), Д. Гев'єра (М. Бобак), Я. Коллара, П.-О. Гвездослава (Г. Кочур), Р. Махович (С. Макара), Д. Подрацької (І. Галайда) та ін. [3, с. 68-70].

Уже згадуваний раніше Ілля Галайда зробив великий внесок у переклади українською мовою словацьких поетів. Самого ж автора перекладав словацькою мовою Ладіслав Шімон. Для наочності порівняємо поезію автора, присвячену матері, та її словацький переклад поета Ладіслава Шімона: «А я благаю: «Візьми, візьми мене на плечі, / Як виросту, тебе я сам візьму на плечі». / Ось я виріс і вже, / А з обіцяного залишився в боргу. / Сидиш собі на стільчику сивенька, / Як пам'ятник людської доброти, / І дивишся у вечір так тихенько, / А я від сорому горю, / Що я перед тобою в вічному боргу.» [7, с. 55].

Переклад: «*Prosil som: "Na ruky ma vezmi, umara ma strach / ked' budem veľky, ja ťa budem nosiť na rukach."* / *Nuž vzrastal som, ale nesplnený / zostáva sľub, čo dávno dal som ti. / Zosivela sa, na stoličke sedíš / monumet ľudskej dobroty. / Ked' slnko klesá presne ako vtedy, / do hlbky duše zahanbený som, / že zostávam ti večným dlžníkom*». Ladislav Šimon [7, с. 55]. Вірш Іллі Галайди представляє верлібр з елементами рими, що досить вдало зміг передати ритмічними засобами словацької мови Ладіслав Шімон.

Досить цікавою і багатогранною палітрою рясніє творчість сучасної української поетеси Словаччини Марусі Няхай. Авторка надає перевагу верлібру, у її філігранній поезії гармонійно співіснують і переплітаються візії, сни, особисті переживання, локус улюбленого міста Праги, а також ліричні спогади про дитинство. Маруся Няхай також перекладає з чеської, словацької, сербської мов. У свою чергу, поезія авторки була перекладена словацькою мовою: книга «Siluety» представляє поетичні переклади зі збірок «Білі руки беріз», «Чекаю тебе», «Моє ательє», «За старою брамою. Силуети», виконані Валерією Юрічковою [11].

Список використаних джерел

1. Бобак М. Бути птахом: поезії. Ужгород: Ужгородське видавництво О. Гаркуші. 2013. 58 с.
2. Бобинець С. В. Літературне Закарпаття

Величезний внесок у популяризацію класичної і сучасної української літератури зробив словацький письменник, дослідник, перекладач Юрай Андрічак. Серед письменників помежів'я ХХ-ХХІ ст. в його перекладі вийшли поетичні твори Є. Кононенко, Т. Ліхтей. В. Герасим'юка та ін. Також Юрай Андрічак активно перекладав поезію сучасних українських митців Словаччини, видав антологію «*Su také chvíle. Antológia ukrajinskej poézie na Slovensku*», у якій представив словацькому читачу поезію Мілана Бобака, Йосифа Збіглія, Степана Гостиняка, Віталія Конопельця та ін. [10].

Дослідниця Фетко І.І. зазначає, що у наші дні словацько-українському літературному діалогу сприяють творчі зустрічі митців, вона відзначає братиславський фестиваль «BRAK» та «Місяць авторських читань». З найсучасніших поетичних перекладів слід відмітити переклад збірки «Кайфологія» Павла Коробчука – («*Rôžitkológia*») С. Гала. Також дуже цінним здобутком є поетичні переклади сучасних митців на сторінках часопису «Рев'ю світової літератури». Зокрема, перший номер за 2009 рік присвячений українській тематиці. Другий номер часопису за 2015 рік містить поезії сучасних українських митців О. Коцарева, Ю. Іздрика, С. Жадана, В. Крюгера та ін. у перекладі Патріка Орієшека [9, с. 43].

Висновки. Підсумовуючи аналіз словацько-українських поетичних перекладів, варто зазначити, що, попри безперервну історію і значні досягнення, існують певні проблеми на сучасному етапі. Зокрема, відзначається слабкість інтересу до словацької поезії і брак перекладачів з Центральної України. Найактивнішими перекладачами словацької літератури є українські письменники Словаччини і митці з Закарпаття. Також можна простежити, що переклади словацької літератури українською мовою відбуваються частіше та активніше, тоді як протилежна позиція залишається більш інертною. Однак, у цій протилежній, словацько-українській лінії перекладів не можна позбавити уваги і здобутки (Зокрема, переклади української поезії словацькою мовою, які здійснили Ю. Андрічак, І. Галайда, Л. Шімон, П. Орієшек та ін.) Проблема має досить широкі перспективи досліджень, для подальших літературознавчих студій у цій галузі є актуальним проаналізувати сучасні прозові та драматичні словацько-українські переклади.

кінця ХХ-го – початку ХХІ століть у вимірах художнього перекладу. Наук. записки. Серія: Філологічні науки. Вип. 126. Кіровоград, 2014. С. 81–89.

3. Галайда І.П. Словацька поезія і проза у перекладах на сторінках журналу «Дукля» за 1990-2002 рр. Дукля (літературно-мистецький та публіцистичний журнал). Пряшів: Спілка українських письменників Словаччини, № 4. 2002. С. 68-71.

4. Дзюганік Я. Я. З розвитку словацько-українських літературних зв'язків на зламі століть. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Випуск 20. 2009. с. 64-69.

5. Кундрат Ю. С. Словацько-українські взаємини в галузі художнього перекладу. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry / Prešov: FF Prešovska univerzita v Prešove. 2003. S. 233-254.

6. Мольнар М. І. Словаки і українці (причинки до словацько-українських літературних взаємин з додатком документів). Братислава: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. 1965. 401 с.

7. Няхай М. Ілля Галайда – український поет і перекладач (життя і творчість). Пряшів: Державна наукова бібліотека в Пряшеві. 2012. 108 с.

8. Павличко Д. В. Антологія словацької поезії ХХ століття. Київ: Основи. 1997. 254 с.

9. Фетко І.І. Перегляд публікацій та перекладів української літератури на Словаччині. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Серія «Сучасна філологія: теорія і практика». М. Івано-Франківськ. 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/16june2017/12.pdf> 2017

10. Andričik Y. Su také chvíle. Antologia ukrajinskej poézie na Slovensku. Prešov: Vydavateľ Cuper. 2002. 95 s.

11. Nachajova M. Siluety. Prešov: A-print, s.r.o. 2014. 106 s.

Naukovi zapysky, seriia: Filologichni nauky. Vyp. 126. Kirovohrad, 81-89.

3. Galaida, I. P. (2002). Slovacka poezia i proza u perekladah na storinkah zhurnalu "Duklia" za 1990-2002. [Slovak poetry and prose in the translations on "Dukla" journal]. Priashiv: Spilka ukrainskykh pysmennykh Slovachchyny. № 4. 68-71.

4. Dzhoganyk, Ya. Ya. (2009). Z rozvytku slovacko-ukrainskykh literaturnykh zviazkiv na zlami stolit [From the development of Slovak-Ukrainian literary relations on the turning ages]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nacionalnoho universytetu. Seria: Filologia. Vypusk 20.* 64-69.

5. Kundrat, Yu. (2003). Slovacko-ukrajinski vzamyny v haluzi hudozhnoho perekladu. [Slovak-Ukrainian relations in the field of translations]. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry / Prešov: FF Prešovska univerzita v Prešove. 233-254.

6. Molnar, M. (1965). Slovaky i ukrajinci (prychynky do slovacko-ukrajinskykh literaturnykh vzajemyn) z dodatkom dokumentiv [Slovaks and Ukrainians (the reasons of Slovak-Ukrainian literary relations)]. Bratislava: Slovacke pedagogichne vydavnyctvo v Bratislavi, 401.

7. Niahai, M. (2012). Illia Galaida – ukrainsky poet i perekladach (zhyttia i tvorchist) [I. Galaida – the Ukrainian poet and translator]. Priashiv: Derzhavna naukova biblioteka v Priashevi. 108.

8. Pavlychko, D. (1997). Antologiiia slovackoi poezii XX stolittia. [The anthology os Slovak poetry of XX century]. Kyiv: Osnovy. 254.

9. Fetko, I. I. (2017). Perehliad publikacii ta perekladiv ukrainskoi literatury na Slovachchyni [The review of publications and translations of Ukrainian literature in Slovakia]. Zbirnyk naukovykh prac z aktialnykh ekonomichnykh nauk. Seria: *Suchasna filologiiia: teoriia i praktyka.* URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/16june2017/12.pdf>

10. Andričik, Yu. (2002). Su také chvíle. Antologia ukrajinskej poézie na Slovensku. [There are such waves: the anthology of Ukrainian poetry in Slovakia]. Prešov: Vydavateľ Cuper, 95.

11. Nachajova, M. (2014). Siluety. [The silhouettes] Prešov: A-print, s.r.o..106.

References

1. Bobak, M. (2013). *Buty ptachom: poezii*. [To be a bird: the poetry]. Uzhhorod: Uzhhorodske vydavnyctvo O. Harkushi, 58.

2. Bobynec, S. V. (2014). Literaturne Zakarpattia kincia XX – pochatku XXI st. vymirah hudozhnoho perekladu [Literary Trans-Carpathians region in the turning age of XX-XXI cent. In the dimension of artistic translation].

THE MODERN SLOVAK-UKRAINIAN POETIC TRANSLATIONS

M. V. Babenko-Zhyrnova

Abstract. The article is dedicated to the analysis of the modern Slovak-Ukrainian literary translations. Particularly, the attention is focused on the poetic translations, the difficulty of which conditioned by specific poetic language, rhythm, rhyme etc. Slovak-Ukrainian literary relations in the field of poetic translation have its own achievements and problems, and it's also analyzed in this paper.

The purpose of research is to analyse the modern Slovak-Ukrainian poetic translations (the turning age XX – XXI cent.)

© М. В. Бабенко-Жирнова

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 4, 2021

Results of research. *The relevance of the selected inquiry is in the need for urgent understanding of the poetic translations as an important part of Slovak-Ukrainian literary dialogue. The purpose of this article is to research the modern Ukrainian-Slovak poetic translations (XX – XXI sent.). The scientific works of such scholars as M. Mushinka, Y. Bacha, M. Roman, M. Molnar, L. Babota, M. Nevrlý, O. Myschanych, A. Chervenjak, F. Kovach, O. Zilynsky, V. Zhidlicky are dedicated to the subject of Slovak-Ukrainian literary relations. Also the works of T. Lihtei, Y. Dzhoganyk, Y. Kundrat, I. Galaida are devoted to the deep analysis of Slovak-Ukrainian literary translations.*

The incredible propinquity of both languages gives the first conception of easy translation, but researching of languages' profundity and semantic variety open to us many shades. The poetic translation is the hardest work from the other translations particularly in the case of the rhyme verse. Slovak-Ukrainian poetic translations have a long tradition. The prolonged history of mutual translations continues in the turning age (XX – XXI sent.). The study used mainly comparative method, also typological and historical methods. The detail review of new names presented in this paper, the attention are focused on the anthologies of poetic translations composed by Ukrainian (Dmytro Pavlychko, Illia Galaida etc.) and Slovak translators (Yuraj Andrichik). The problems which hinder for active translations are also analyzed in this article. The main result of the investigation is the deep analysis of Slovak-Ukrainian and Ukrainian-Slovak poetic translations. The presentation of little known Slovak and Ukrainian poetic translators, as P. Orieshek, S. Gal, V. Yurichkova, M. Niahai, I. Galaida, M. Bobak etc. is also the result of this study. Promising for future research are the analysis of new Slovak and Ukrainian poetic translations of postmodernist poets, and also the analysis of the modern prose and dramatic translations.

Key words: *Slovak-Ukrainian literary dialogue, the poetic translations, interpretation, the Ukrainian writers of Slovakia.*